

ÉPÍTÉSZETI SZEMLE

SZERKESZTI: BOBULA JÁNOS.

SZERKESZTŐSÉG: BUDAPEST, VII., SZÖVETSÉG-U. 45.

hová a kéziratok küldendők.

✻ Megjelen évenként 12 füzet. ✻

Kéziratokat vissza nem küldünk.

ELŐFIZETÉS:

Egész évre 8 frt. — Félévre 4 frt. — Negyedévre 2 frt.

Hirdetéseket felvesz Singer Gyula hirdetési irodája,
IV., Irányi-utca 7. sz. a. (Kalap-utca sarkán.)

TECHNIKUSOK A PARLAMENTBEN.

Egyik jóindulatu barátunk és lelkes kartársunk e lap hasábjain megjelent soráival panaszkodik a fölött, hogy a magyar technikusok nem foglalják el azt a helyet, a mely őket megilleti a közéletben, és intéz tovább, — noha dicsérő szavakkal, hanem a végeredményben mégis csak támadást, a parlamentben helyet foglaló technikusok, de különösen e lap szerkesztője ellen, szemükre lobbantván nekik, hogy a technikai karért vajmi keveset tesznek.

Sajnálattal elismerjük mi is, hogy a technikai kar, az ország nagy kárára, nem foglalja el azt a helyet a közélet terén, a melyet elfoglalnia kellene, különösen közigazdaságunk felvirágzása tekintetéből.

De itt e kérdésnél, minekelőtte másokat okoznánk, szükséges, hogy saját portánk előtt kezdjünk sepergetni. És ha ezt teszszük, akkor be kell vallanunk, hogy első sorban mi magunk, technikusok, vagyunk az okai annak a megalázó szereplésünknek, a melyre kárhóztatva vagyunk.

Bizonyos az, hogy egy egész kar — és pedig új kar — érdekében egyes emberek vajmi keveset tehetnek. Egyesek tehetnek ugyan valamit, hanem hathatós kezdeményezést és egy egész karnak a megvédését csak testületi uton lehet eredménynyel elérni.

No, már most első sorban e feladatra hivatva lenne a «Magyar Mérnök-és Építész-Egylet.» Azonban, hogy e feladatnak nem birt megfelelni, azt a tényleges állapot bizonyítja. — És pedig nem azért nem birt megfelelni e feladatnak, mintha e testület tagjaiban nem volna elég képzettség, elég jóakarát és elég tettvágy. Nem ez a hiány; mert az Egylet

vezető férfijaiban, ugyszólván kivétel nélkül, annyi technikai műveltség és tudomány van, hogy akármely európai hasonló testületekkel kiállják derekasan a versenyt.

Akarat és vágy a tette is annyi van, hogy azzal mindenki megelégedhet. Hanem az Egylet szervezetében és összealkotásában van a hiba. Az élén álló férfiak majd valamennyien társadalmi függő állást foglalnak el és így tőlük független kezdeményezést, önálló sikras állást, az egész technikai kar érdekében, kívánni nem is lehet. Nálunk pedig még annyira nem jutottunk, hogy a technikai kérdésekben, — de egyáltalán a közigazdasági ügyekben szabad vélemény nyilvánítását eltűrnők az állam hatalma részéről.

Ki ne emlékeznék a legutóbbi évtizedben inaugurált helytelen vasuti politikára? Az a testület, mely par excellenc mérnökökből áll, nem hallatta szavát a vasuti politika következményeiről, melyeket minden gondolkozó technikus tisztán látott. Ez a testület nem hallatta szavát, mert nem hallattathatta, mivel az az ember, a ki ezt a vasuti politikát inaugurálta, az ő főnökük volt, a kinek ugynevezett személyi «felelősége» mellett — ellenszólani a szolgálati «rend» tiltotta. Csak akkor, a mikor ez az ember meghalt, csak ekkor merészelte egy penzionált szakember megirni e vasuti politika következményeit, — de a melyeket mindenki tudta és a melyeket a képviselőház által most megszavazott hatvan millió forint van hivatva korigálni.

Itt van továbbá a jelenlegi kiforszírozott kiállítás, melynek létesítése ellen a miniszterium sem mert — pedig nyugodt óráiban akart — állást foglalni. És ekkor is a «Magyar Mérnök- és Építész-Egylet»

hallgatott, — mert vezető férfiainak függő állásánál fogva kénytelen volt hallgatni; sőt az egyesek kényszerhelyzetbe jutottak, még a nagy dobot is verni a közgazdaságilag hátrányos kiállítás mellett.

Nem akarunk részletekbe bocsátkozni, hanem ez a két nagyszabású példa is elegendőképpen bizonyítja, hogy az a terület, a melynek kötelessége lenne a technikai kar tekintélyét a közügyek terén kivívni, képtelen erre.

Most következnek a többi tényezők s ezek közt a parlamentben ülő technikusok, a kiket a mi lelkes kartársunk aposztrofálni jónak látta.

Igaz, hogy az utóbbi időkben e terén a technikai kar eredményeket vivott ki, a mennyiben nemcsak többen közülök helyet foglalnak a parlamentben, hanem az egyik kiváló képviselőjét a korona tanácsába bevonták — nem hogy technikai ügyeket intézzen, hanem hogy az ország belügyeit vezesse, hogy adminisztráljon és anyakönyveket szerkeszsen. Másik technikusunkat pedig a mezőgazdasági ügyek kiváló állású munkatársává tették.

Tagadhatatlanul a magyar technikusok büszkéek lehetnek arra, hogy tagjaik nemcsak a világot uraló technikai tudományok terén, hanem más téren is, a közéletben alkalmaztatnak, a hol általános műveltségüknél és tudásuknál fogva emberül megállottak a helyüket. De ezen a téren saját karuknak nem tehettek direkte szolgáltatásokat, mert saját, otthonos hatáskörükből kiragadtattak.

Ezekre a tekintélyekre és az ő parlamenti technikai működésükre tehát a technikai kar, mint ilyen, nem számíthatott más irányban való elfoglaltságuk miatt. Hátramaradt egynéhány közkatona, a kiket nagyobbrészt az illető kerületeik nem mint technikusokat, hanem, mint a

kerület különböző érdekeinek a képviselőit küldötték a parlamentbe.

Ha nálunk tekintetbe vennék, hogy a technikus természetes képviselője minden közgazdasági ügynek, akkor bizonyára tömegesebben küldenék őket a parlamentbe. Hanem nálunk a mezőgazdákat tekintik hivatott képviselőknek a parlamentben. No, még az ügyvédek, a kikről ez alkalommal nem akarok szólni.

Azért szegényedik, azért pusztul ez az ország, mert parlamenti képviselői nem mezőgazdák, hanem ugyyszólván csak mezőgazdák és ügyvédek.

Ilyen viszonyok között az az egynéhány technikus, a kik a parlamentben vannak, meg vannak bénítva, mert hiszen tevékenységükre tér sincs, mivel azt a mezőgazdák és az ügyvédek foglalják el egyoldalulag.

A mi már most végül jóindulatú barátom kifogását, személyemet érintve, illeti, arra csak igen rövid válaszom lehet.

Én is egy kerület részéről, nem mint technikus, lettem megválasztva, hanem mint olyan ember, a kitől megkivánták, hogy az ő anyagi érdekeikért működjek a parlamentben. Megválasztatásom alkalmával ez volt a sarkalatos pontja programomnak, melynek szerény tehetségem szerint igyekeztem eleget is tenni. Erre ugyan azt lehet ellenvetésül felhozni, hogy ilyen programmal össze lehet egyeztetni a technikai karnak is az ügyét. Ez igaz. Hanem a lelkes kartársunknak be kell ismerni, hogy ebbeli kezdeményezésre a régibb képviselők hivatvák. . . . És így a címezés én reám helytelen. Mint közkatona e téren bizonyára meg fogom tenni kötelességemet és örülni fogok, ha alkalmam lesz sorba állhatni, közreműködni a közgazdaság terén a technikai karért és ez által a haza javára.

BOBULA JÁNOS.

A MILLENNIUMI KIÁLLÍTÁS EGYIK ÉRTÉKES MŰALKOTÁSA.

Irta: ASZTRA.

Képzőművészetünk rohamosan gyarapodó, tekintélyes karának van egy kimagasló alakja, ki minden tekintetben egy igazi nagy művész típusát reprezentálja egyéniségében és saját értékének nemes öntudatában annyira visszavonuló, sze-

rény, hogy a ki csak egyszer is beszélhetett vele, sohasem fogja felejthetni ennek kellemes és fölötte tanulságos benyomását.

Vele történt meg, hogy midőn a millenniumi kiállítás történelmi nevezetességü

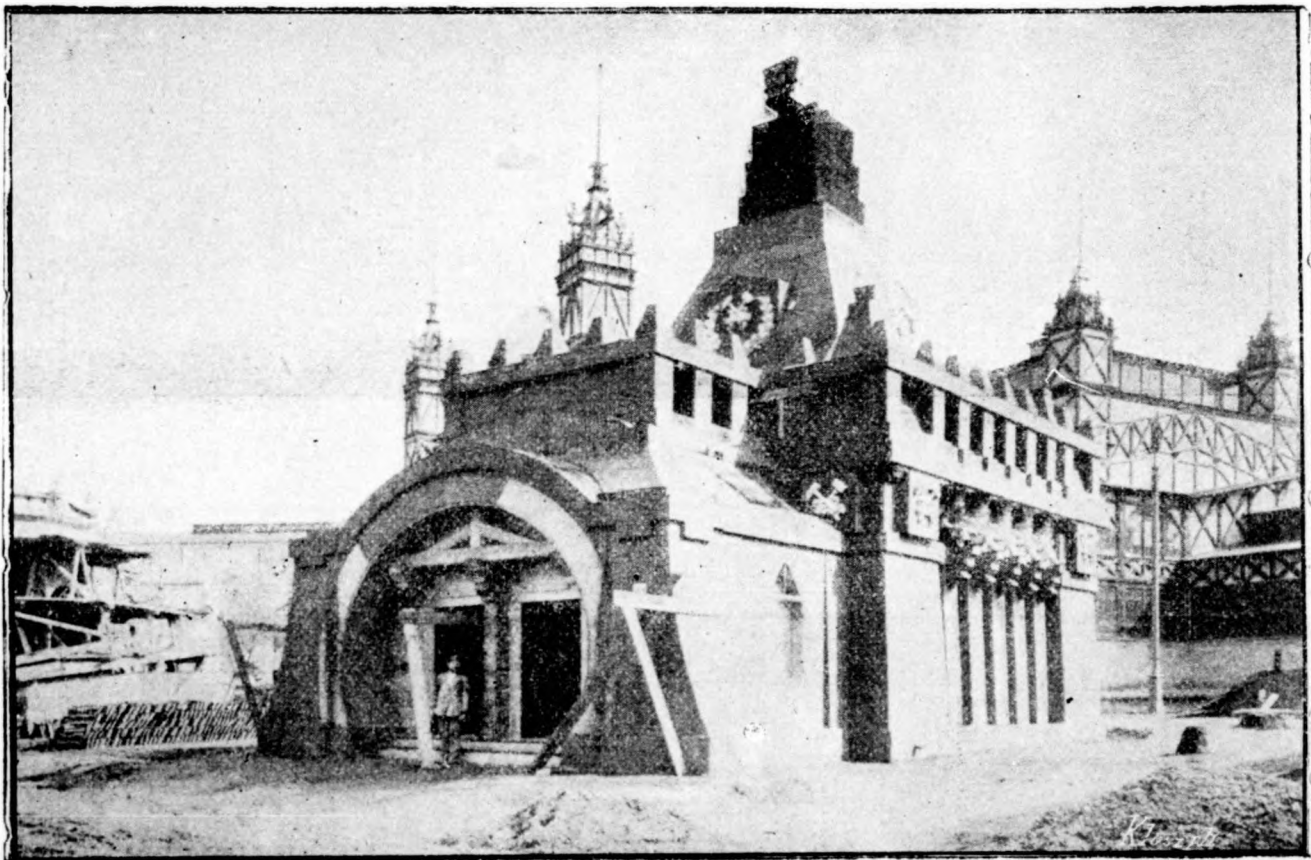
megnyitási ünnepélyén ő felsége, a művész legutóbbi nagyszerű alkotásában gyönyörködve, a környező városatyák egyikétől annak személye után tudakozódott, a legnagyobb zavarba ejté e tisztas urakat, mivel az előkészületek izgalmában megfledkeztek arról, hogy őt oda meghívják: ő magától pedig nem törekedett arra, hogy a szereplők fényes sorában megillető helyét elfoglalja.

Atalában mindig került az olyan természetű nyilvános szereplést, mely az ünnepeltetés vágyának gyanujába keverhette volna; a reklámhoz, e nélkülözhet-

szerint tudnak élvezni és megbecsülni, azért, ha ki sem írnam nevét, mégis kitalálnák könnyű szerrel, hogy a fönti rövid jellemzés BENCZUR GYULÁT illeti, ki hivatásának előkelő magaslatán, zajtalanul, komolyan működve, alkotásainak marandó értékével gazdagítja a magyar zseni dicsőségét a külföld előtt is.

Ő fölötté áll minden femer versengésnek, mert olyan, mint a nagy hegyek, melyeknek az idő, a távolság csak még jobban kiemeli a környező dombok és halmok fölötti arányait.

A mi modern kulturánk minden irány-

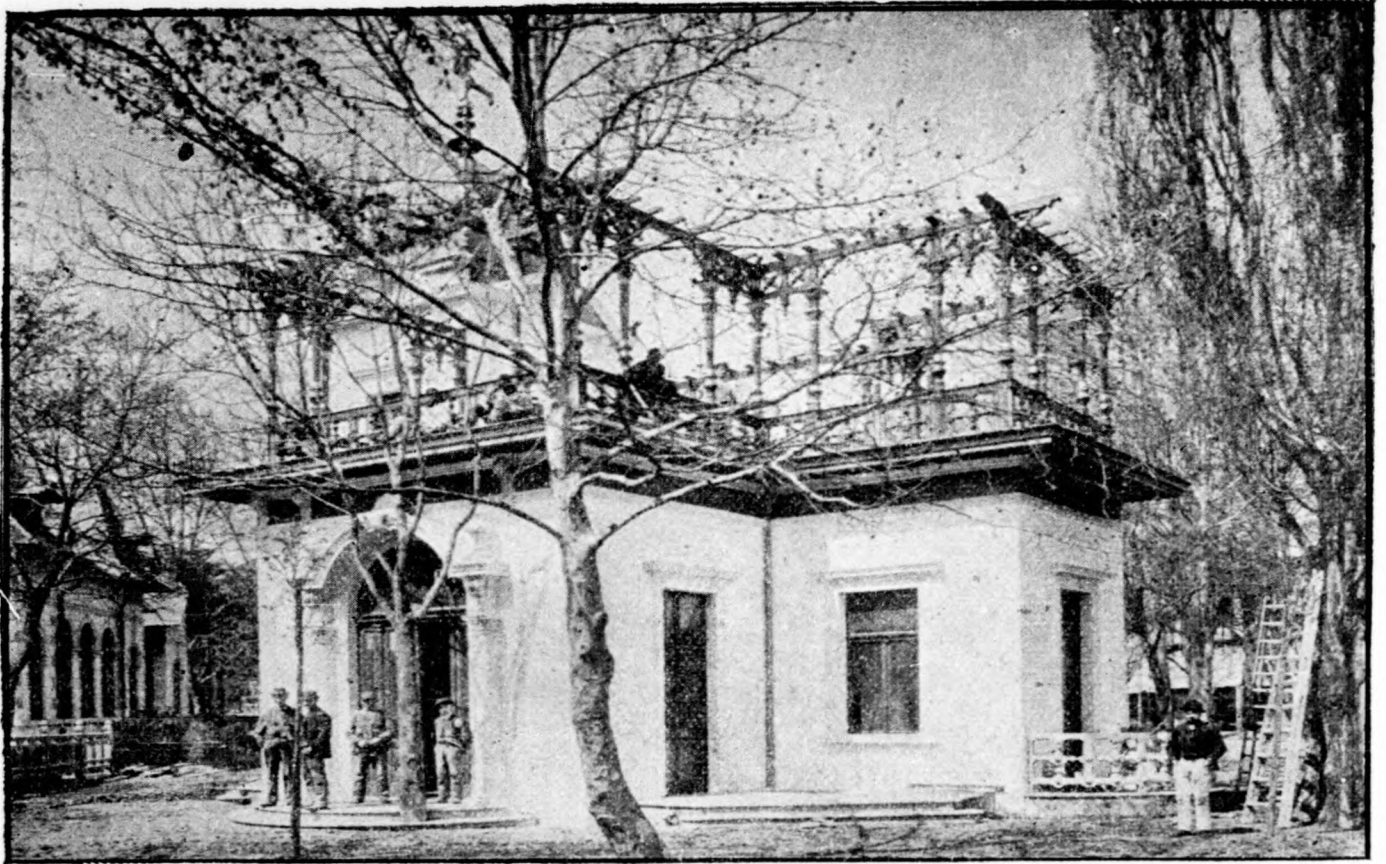

URKÁNY-ZSILVÖLGYI KŐSZÉNBÁNYA R.-T. PAVILLONJA.

lennek minősített tényezőhöz pedig semmiféleképen nem volt köze. Innen magyarázható meg aztán, hogy a képzőművészeti kiállítások alkalmával a hírlapok művészeti tudósításai — bár nem tagadhatják meg tőle a megillető respektust — mért számolnak be szerepléséről még is oly szófukar rövidséggel és mérsékelt hanggal, mialatt ugyanakkor jelentéktelen egyéniségek mellett ugyancsak ütök azt a bizonyos nagy dobót.

A közönség műértő részének nincs szüksége ily utbaigazításokra s a képzőművészeti kiállítások rendszeres látogatói minden szereplő művészt a maga értéke

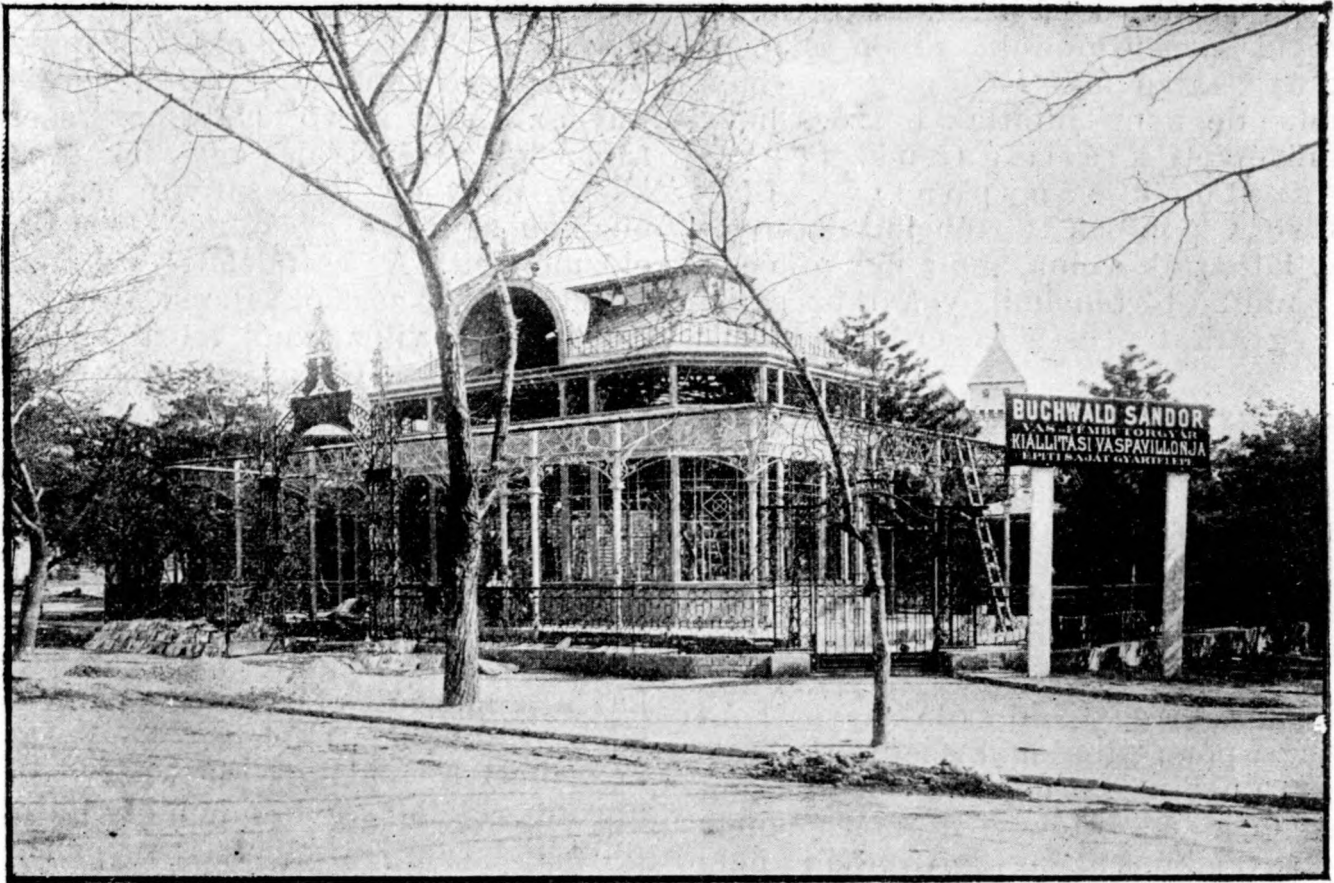
ban oly rohamos fejlődéssel pótolta a mostoha idők mulasztásait, hogy röstelkedés nélkül bevallható és egyáltalán föl nem róható közönségünknek, hogy tulajnyomó és kivált a vidéken lakó része képzőművészeti kérdések dolgában még nagyon laikus s ezért dicséretére válik már maga az élénk érdeklődés is, mely hova tovább fokozottabban s mindig szélesbülő körben nyilvánul. Ezt helyes irányban kalauzolni volna hivatása a sajtó hozzáértő, lelkiismeretes kritikájának. Azonban a minden oldalról toladó reklámzsibongás tévedésbe ejti még az óvatosabbakat is s ezért megesik, hogy a

TÖRLEY PEZSGÓS PAVILLONJA.

INSTITUT PASTEUR.

BUCHWALD-PAVILLON.

KARIÁS «MAGYAR CSÁRDÁJA».

kiállításlátogatók közt akadnak olyanok, kik rövid programjuk révén is megnézték az «alvó fakir»-t, meg a «has-tánc»-ot, de nem jutottak hozzá, hogy képzőművészeti kiállításunk, festőművészetünk fénypontját, BEN-CZUR GYULA pompás történelmi kompozícióját láthatták volna, mely ugy műértékénél, mint történelmi vonatkozásánál fogva egyaránt becses és érdekes reánk nézve.

Igaz, hogy sokan nem is sejtik, miszerint a képzőművészeti csarnokon kívül is kereshetnek képet, még pedig olyant; míg a fővárosi pavillon rendezősége mindenestre igen jól értett ahhoz, miként szerezhethet különös vonzerőt a maga osztályának, midőn a «Budavár visszafoglalását» oda elhelyezte.

A mester, ki egy idő óta ugyszólván kizárólag a portrettozásnak szentelte ecsetjét s ily módon korunk nevezetességeit örökíté meg az utókor számára, mely eme nagyértékű, gazdag sorozatban nem csupán az illetőknek virtuozitással festett képmását, hanem egyszersmind élethű jellemrajzát fogja birni: honfoglalási jubileumunk alkalmából, e nagyfontosságú történelmi ténynek egy későbbi, de nem kevésbé dicsőséges ismétlődésének epizódját mutatja be a nagy világ előtt.

Másfélszázados török szolgaság nyü-gözé le a pártviszálytól is gyöngített magyar nemzetet, midőn végre Budavár hősie bevételel végkép sikerült megtörnie a hatalmas ellenfél erejét.

Lothringeni KÁROLY herceg, I. LIPÓT király hadainak fővezére, vezeté a magyarokat diadalra, jellemzetes alakja ott lovagol a bevonuló győzők élén.

Közvetlenül jobbjá mellett van felkötött karral a hős PETNEHÁZY — HORVÁTH MIHÁLY szavaival élve — «egy év előtt még kurucvezér, első a falormon, hajduival első a vár főutcáján s az orosz-lányilag harcolónak példája uj erőt öntött a nemesekbe, a kik ABDI pasa halálos csapásai alatt már lankadásnak indulnak; ABDI végre sebekkel boritva, holtan rogy le és vele hull az őrség java.»

A félelmes pasa hullája elterülve fekszik legyőzőinek lábai előtt. Kopasz fejének tátongó sebéből szivárgó vére összefoly az alatta fekvő hatalmas szerecsen rabszolga vérével és egy fekete tócsát képez, mely oly hatással van festve, hogy élénken sejteti e győzelmi percek véres előzményeit. A csendéleti virtuozitással festett török zászlót PETNEHÁZY mellett egy magyar vitéz szedi fel a porból, míg mögötte «tüzes GÁBOR» szerzetes nyujtja előre a feszületet a hátra kötött karu foglyok felé. KÁROLY herceg mögött tart MIKSA bajor fejedelem és a hadsereg többi szereplő nevezetességének előkelő csoportja, míg legelől ugyancsak fujja a tárogatót egy marcona lovas legény, hogy a szemlélő szinte hallani véli az alkony levegőjét megreszkettető győzelmi hango-kat s e mozgó, eleven csoportot szemlélve, általában elfelejti, hogy képet néz, mert a főalakoktól kezdve a legapróbb részletekig minden oly hü és igaz, mint a természet maga. És épen ebben a bámulatos virtuozitásban rejlik a tulajdonképeni realizmus, mely semmit sem torzit, vagy hanyagol el, hanem mindent a maga értéke szerint juttat érvényre és befejezett tökélye által ejti csalódásba érzékeinket.

Midőn a mester a történelmi igazsághoz ragaszkodva, a psycholog arcképfestő megragadó jellemzésével eleveníti meg e hősök alakjait, egyszersmind nagy tudással oldja meg a feladat kompozicionális részét. Jókora nagy vásznának nincs fölösleges területe, vagy szükségtelen alakja: az egész oly egyenletesen és szervesen összefüggő, akár egy komplet épület, vagy symphonia; nagy önmérséklete pedig csak fokozhatja bámulatunkat, látván, hogy mily objektív tapintattal birja a művész subjektív hevét alárendelni a feladat tendenciájának, nem pusztán csataképpel, hanem tartalomban is mindenki által respektálandó autentikus történelmi képpel ajándékozván meg a nemzetet.

Budavár bevétele minden tekintetben oly mesteri tökélyű alkotás, mely kettős értelemben örökíti meg a magyar dicsőségét.

A MUMIÁK SIRBOLTJAI.

√z. Ugy látszik, nálunk már szisztémává válik, hogy emberélet kockáztatásával szerzünk meggyőződést valamely közlekedési eszközünk szerkezetének rozszant, vagy megbizhatlan voltáról. Csak az imént zuhant le a budavári sikló a külföldi sajtó képviselőivel, kik eme fölötté kellemetlen meglepetést odahaza bizonynyal nem emlegették föl a mi körültekintő gondosságunk hálás dicséretével s ez eset egyáltalán nem számítható a millenniumi produkciók sikerült sorozába. Most meg újból két helyen is tüzet fogott a villamos vonat és tekintve e kocsiknak a legtöbb esetben botránkoztató tulzsufoltságát, a Gondviselés különös irgalmának tudható be csupán, hogy ezek a balesetek nem játszódtak le nagyobb szerencsétlenséggel, mely véletlen körülmény különben csöppet sem enyhíti a belőle származó vádat és nem elegendő ahhoz, hogy a megriasztott közönség kedélyét megnyugtassa. Mert ugyan hogyan volna az jóvá tehető, ha pl. a földalattiban elcsukott közönségnek egy része vagy csak egyetlen tagja is odaégett volna.

Eleve kell gondoskodni arról, hogy az ilyen természetű vállalatok nem csupán jól financirozva legyenek s ne csak az illető társaság biztosítsák arról, hogy a jó közönség busásan liferálja a maga obulusait, hanem viszont a közönség is nyerjen biztosítékot, hogy épsége, élete nincs kockáztatva. Ezt pedig nem erkölcsi felelősséggel, hanem előre megállapított, nagy összegű anyagi birsággal lehetnek és kellene garantálni; mert egy pusztán, anyagi haszonra működő vállalatnál csakis anyagi tényezők vétetnek komoly számításba, általuk lehet rájuk a szükséges pressziót gyakorolni.

Most pedig ezen fölötté fontos és gya-

korlati kérdéssel kapcsolatban, hivatásunkhoz hiven, áttérhetünk a földalatti villamos-vasut eszthetikai fogyatkozásainak elbirálásához.

Midőn ugyanis beállt annak a szüksége, hogy az Andrassy-ut folyvást emelkedő nagy forgalmán alkalmas és gyors közlekedési eszközzel kell könnyíteni, hátrányosan késlelteté ennek kivitelét a megoldás eszthetikai nehézsége. Kimondatott, hogy az Andrassy-ut szépségét kimélni kell! Akárminő szerkezetű közlekedést ottan nem lehet, nem szabad alkalmazni; tehát inkább a föld alá bujnak vele s így hosszas vajudás után létrejött a fölszinen láthatatlan közlekedés.

Azonban talán kellemesebben esnék itt is inkább a gyors járasu, csinos villamos kocsikat látni, mint ama idomtalan lejárókat, melyek, a minő sokba kerülők, ép oly izléstelenek. E nehézkes, minden műépítészeti leleményességgel dacoló alkotásokat, vagy jobban mondva múmiák sirboltjait szemügyre véve, az ember sajnálja a rájuk vesztegetett sok szép majolikát és azt a masszív munkát, mellyel téli szállásokat lehetett volna készíteni.

Ha már a hazai ötletből nem tellett valami könnyü, tetszetős formát produkálni, akkor lehetett volna a könnyü francia modorral tetszetős szilhoutet elérni; vagy pedig még célszerűbb lett volna az angol mintához ragaszkodni, mely szerint a környező bérházak udvaráról vezetnek a le- és följárók.

Tehát egészen természetes, hogy a fővárost látogató avatatlan idegenek közül sokan nagy lisztes ládáknak, sokan pedig az egyiptomi m a s t a b á k szerint épült kriptáknak nézték e csodálatos s z ö r n y e t e g e k e t.

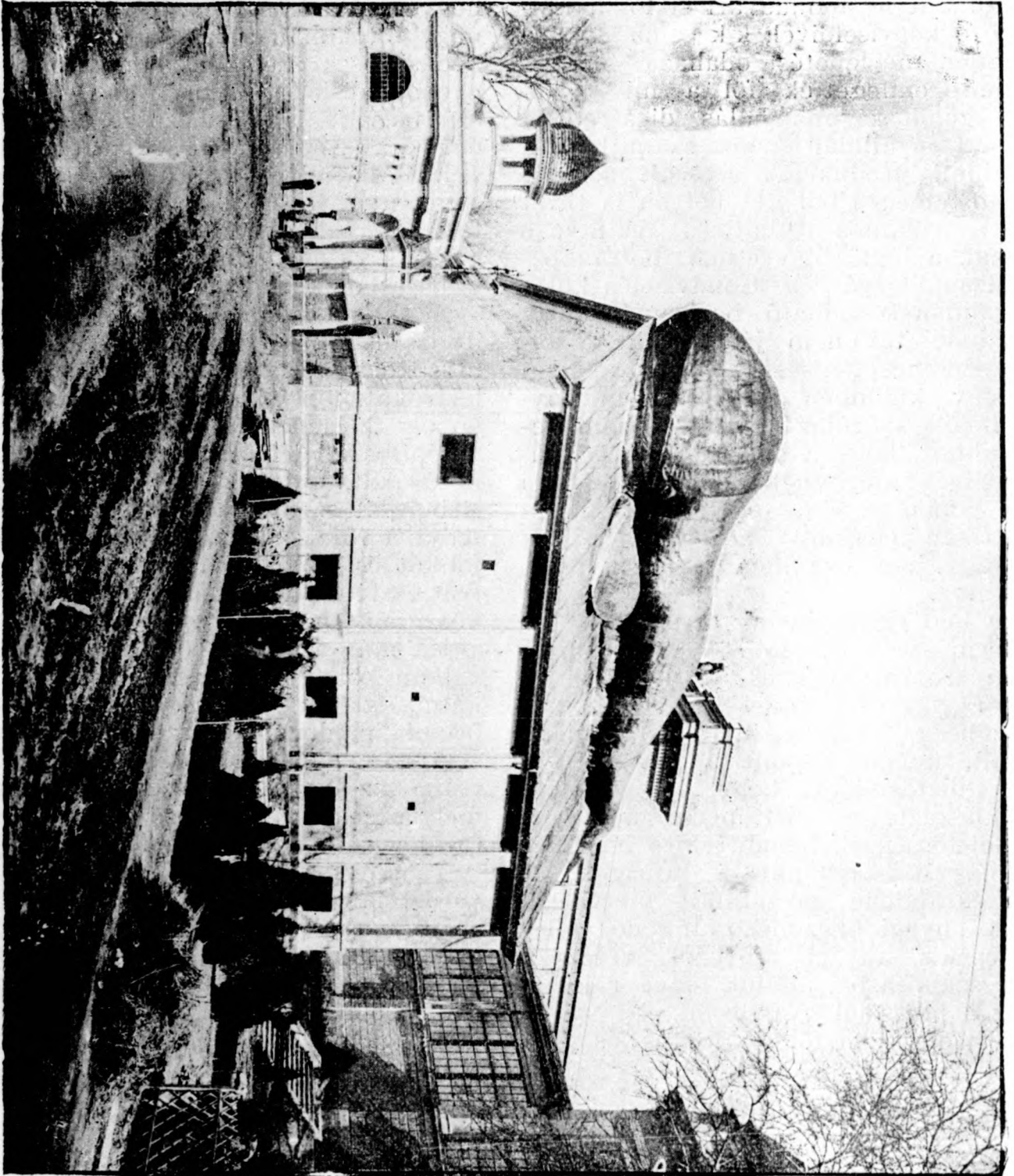
És igazuk is volt!

A GÖRÖG ÉPÍTŐ MŰVÉSZETRŐL.

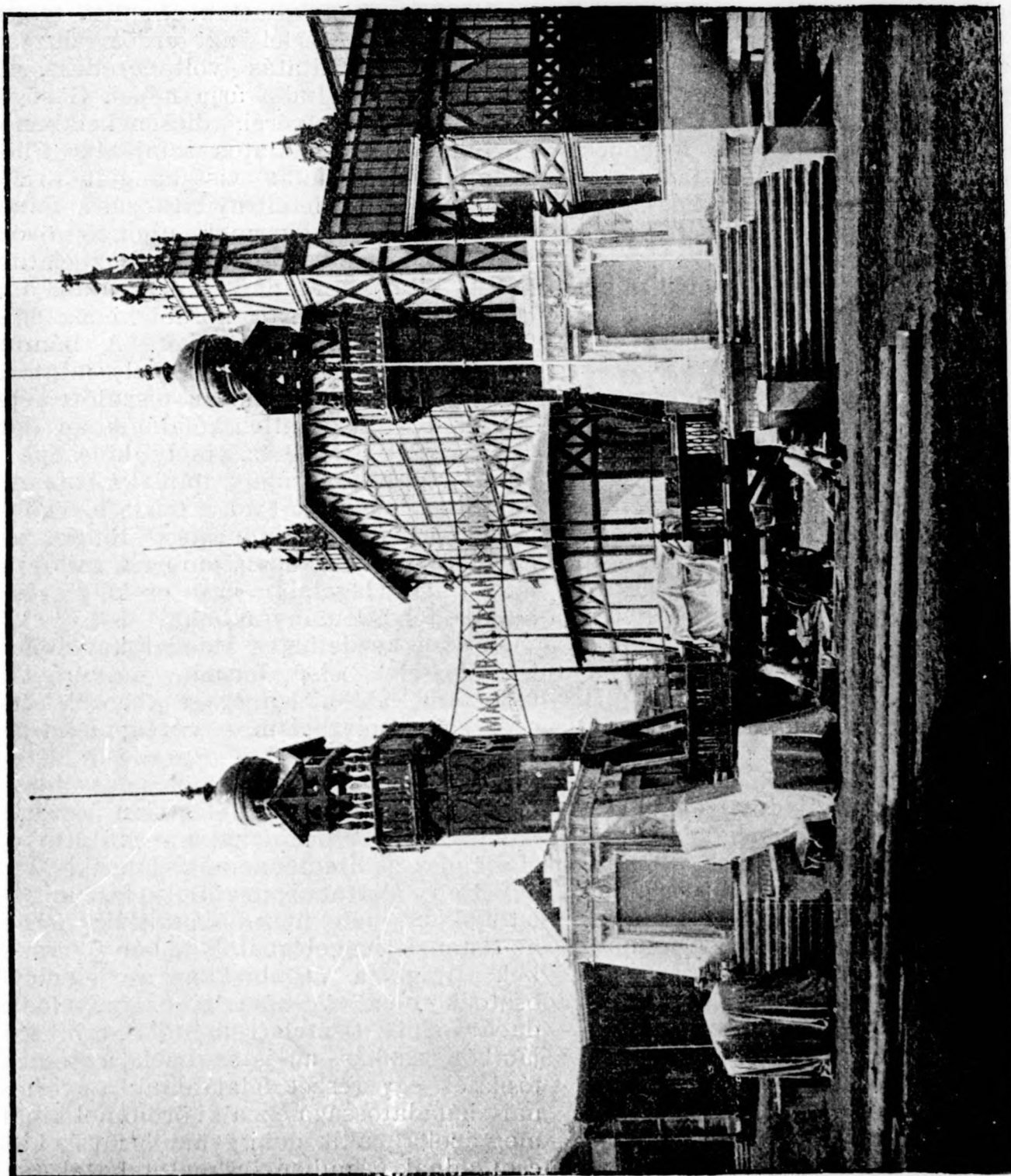
Ben Akiba teljesen igazat mondott, midőn állította, hogy nincs semmi új a nap alatt. A mostani kor által oly nagyra tartott műveltség gyökerei évezredek előtt Görögország földén találtak alkalmas tápláló anyagot. Midőn a műveltség durva

időjárás, erőszakos pusztítások miatt már-már enyészetnek indult, a kis hellén szigetek földjéről hozott erőteljes anyagba kellett átültetni, különben teljesen megsemmisült volna.

Igaz, hogy midőn még a görög nép

TENGERI AQUARIUM.

MAGYAR ÁLTALÁNOS KÖSZÉNBÁNYA RÉSZV. TÁRSASÁG PAVILLONJA.

teljesen műveletlen volt, egyes népek már figyelemre méltó lépéseket tettek a kultúrában; hanem aztán vagy a népek pusztultak el, vagy a kultúra maradt meg ebben a helyzetben. Ha át is vettek a görögök egyes eszméket, azok csak az emberiség javára szolgáltak, mert másutt alkalmas talajt nem találván, elcsenevészedtek volna. A görög élelmes, találékony nép volt, hanem leghűbb segítője maga a természet volt.

Igaz ugyan, hogy új eszméket a szükség hoz létre, de fejleszteni, hogy ne csak czélszerűek, hanem szépek is legyenek, csak a jólét képes, mert a jólét adja meg a módot, midőn bármiféle okokból keletkezett hiúságból különbet, szebbet, jobbat akarunk létrehozni, mint a többiek.

Görögország pedig meg volt áldva mindama tulajdonokkal, melyek eme fejlődést lehetővé tették.

Ez általános nézletből kiindulva a görög, különösen az egyházi görög építőművészetéről akarunk némi tájékoztatással szolgálni, mely munkában DR. DOEHLER idevonatkozó műve nyomán indulunk el.

A vallás oly fontos szerepet játszik a kezdetleges polgáriasságban, hogy az emberi élet legközönségesebb nyilvánulásai alig különböztethetők meg a kultusztól. Az ember existenciája még nincs a természettől elválasztva, a külső hatalmak körül fogják és áthatják, érzi azokat magában és a külvilágban is, látja, hallja, belelékzi, minden mozgás isteni étellel tölti el.

A népek gyermekkorának eme mélyen vallásos jellege előre haladott civilizáció mellett nehezen érthető meg; gyakran nagyon messze megyünk, ha az általános élet eme benső érzetét, mint durva materializmust fogjuk fel és az ismeretlen okok állandó tiszteletének egyszerűsége miatt tiszteletre méltó bizonyítékait, az első idők hamisítatlan vallásának eleven és világos nyilvánulását, mint absurd fetisizmust tárgyaljuk.

Magából a természetből keletkező vallási eszmék az öröm és félelem váltakozásában mutatkoznak, mely a gyermekkor nagy csodálkozását jellemzi; egyszersmind határtalan hálaérzet az élet megmérhetetlen jótéteményei iránt és kétes nyugtalanság, mely az embert ily hatalommal szemben gyengesége tudatával eltölti. De eme érzelmek hatása alatt az egyes fajok eredeti sajátságai már érvényesülnek: mindegyik fentartja első benyomásai kitö-

rülhetlen nyomát. Felismerhetjük a homokpuszták embereinek elbátortalanító félelenségét, hol az egyedüli élő erő, a szamum mesemmisítő hatalmával a néma pusztákat végig söpri.

Azonban Görögország istenségeit nem a félelem alkotta, mert ennek a szerencsés, kedvező ég alatt született népnek, kit csobogó források altattak el, üdítő tengeri levegő frissített fel az erdők duzzadó mohain, elragadtatás volt ébredése, első szava dicséret. India árja népei, Görögország legelső testvérei, dicsénekeikben az első hajnalpir csodálatos színjátéka fölötti örömteljes bámulat visszhangját őrizték meg. A sziv ismételt nyilatkozása, mindig új gyönyör, a gyermek ujjongó öröme volt, aki a napon játszva örül az életnek, kezét kitarja minden kincs után, a mi körülveszi, hangosan köszöntve az ég és föld minden nagyszerűségét. A bámulat eme első tuláradása után, mely mint egy győzelmi ének hangzik, az ujszülött népek sziveiket kimeríthetetlen hálaímákban öntik ki, a virágzó földhöz, mely bölcsője, az éltető levegőhöz, mely táplálja, az üde patakhoz, mely italt ad, a tiszta levegőhöz, mely körülveszi; s minthogy többet nem adhat viszonzásképen, mint a mije van, jótevőinek legalább egy csekély részét ajánlja fel adományaikból.

Ezek a kezdetleges áldozatok voltak az istentisztelet első formái. A vére nélküli áldozatok, különösen egyes szentélyekben egészen a polytheismus végéig fenn maradtak.

Valószínű, hogy gyümölcs és tej az emberi táplálkozásra elégtelen lévén, az isteneknek véres áldozatokat mutattak be. HOMÉROSZ költeményeiből látszik, hogy egyetlen állatot sem öltek le, míg az isteneknek fel nem ajánlották, hanem az istenek megelégedtek a benső részekkel, míg a többieken a jelenlévők osztozkodtak. A bölcsészet gunyolódása dacára sincs tiszteletreméltóbb, mint ezen jámbor szokás, az isteneknek az emberi táplálék egy részét felajánlani; a gyermek naiv hálaadossága ez, a ki örömmel kínálja meg azokat, akik neki gyümölcsöt és kalácsot adnak. Amiben örömet találtak, azokat isteneiknek is felajánlották s mivel hitték, hogy azokat az istenek el is fogadják létre jöttek az ünnepi lakomák, melyeken az istenek részt vettek. A kézi s egyáltalán a testi ügyességeket az istenek ajándéknak tartották, azért az ily ünnepi lakomáknál a tánc, zene, stb. nem hiányozhatott.

Épen ily jellegzetességet találunk a halottak kultuszában. A hősokeket tisztelték s azért sirdombjaikon olyan játékokat rendeztek, melyekben életök folyamán részt vettek s gyönyörködtek.

Az ének és tánc után keletkezett az építészet. Amíg a görögök nomád életet folytattak, nem lehetett náluk templomról szó. De nem is volt rá szükség, az istenek a természetben mindenütt megnyilatkoztak s az ember mindenütt érezte jelenlétüket. Együtt laktak vele a mezőkön, hol barmai legeltek, az erdőkben, melyek őt árnyékkal védték, a barlangokban, ahol az időjárás kellemetlenségei elől menedéket talált, s az emberek eme első lakásai a későbbi nemzedék előtt, mint az istenek legrégebb lakhelyei tiszteletben állottak.

Az első oltárok közhalmazok, vagy szikladarabok voltak. — Midőn már a földek határait megjelölték, az istenek részére bevégzések u. n. temének (temnó metszek, vágok) keletkeztek, amidőn szilárd lakásokat építettek, az istenek is szilárd lakhelyet kaptak, naoi (naió lakom). Joggal mondja VITRUVIUS, hogy a görög templom a kunyhóból keletkezett; eme eredeti, a hagyományok által szentesített alak fennmaradt a polytheizmus végéig. Az egyházi építészet némely törvénye emlékeztet arra az időre, midőn az isteneknek nem voltak szobraik s jelenlétüket csak természetes megnyilatkozások által tudatták. Ide tartozik ama szokás, hogy a templom bejárata kelet felé esik és hogy a tetőzet egy részét nyitva hagyják, «ut videatur coelum», mint VARRO mondja.

Lassanként meghonosult ama szokás, hogy a szükség természetszerű következménye szerint, a templomokat az istenek lakóhelyének tekintették, benne jelenlétük állandó jelét felállították.

Az anyagi jeleket nem tekintették az istenek képeinek, egyszerűen csak arra szolgáltak, hogy folytonosan reájok emlékeztessenek s a templomokban, eme szent hajlékok láthatatlan urait képviseljék.

A vallástalan idők nagy megvetése dacára a fetiszizmus az emberi szív legtermészetesebb szükséglete. Minden eszmét ki kell fejezni s eme kifejezés, ha önkényes is, de nem kevésbé jogosult, eszméinket is önkényes megállapodás szerint szavakkal fejezzük ki, nem nehezebb azt alakokkal előadni; olyan néma beszéd ez, mely fül helyett a szemhez szól.

Akár élő szóval, akár valami hieroglyph jellel adjuk gondolatainkat másoknak tudtára, azért a viszony ugyanaz marad a jel és jelzett tárgy között.

A görögök előtt nagyon egyszerűnek tűnt fel, hogy az egyes istenségeket jellemző tulajdonokkal különböztessék meg: pl. HERMEST a kigyós pálcával, POSEIDONT a szigonynyal, AREST vagy ATHÉNÉT lándzsával. Egyiptom szimbolikus állatai, a fa pillérek, vagy a kő oszlopok, miket a tulajdonképeni görögök templomaikban emeltek, ép oly kevésbé nevetségesek, mint egy idegen nyelv szavai. A legdurvább kép is a cél szerint a legmagasztosabb eszmék szimboluma lehet.

Spártában a Dioskurok templomában két függőleges és két vízszintes gerenda volt összekapcsolva, képzelet segítségével két testvér egyesülésének jelképét láthatjuk bennök.

A Hermes szobrok fejlődése, melyek a görögök legelső isteni szobrai voltak, az első idők felebaráti szeretetét kitűnően jellemző szokáson alapul. Az utakról eltávolították a köveket s abból rakásokat készítettek, ezekre az éhes utasok részére ételt, italt tettek. Minden válaszuton s utahajlásnál voltak határkövek, ezek lábaihoz hordták a köveket, mindenki állított ilyen követ gyümölcsös kertje bejáratához, hogy azzal a határt jelezze. Midőn este a munkából hazajöttek, örömmel üdvözölték eme hermeseket, mint a kik hű kutyaként őrizték a gazda házát, míg ő távol volt.

Ha bő termés volt a kertben, vagy nagy szaporulás barmaikban, ezt a gyümölcsöt hozó istennek köszönték, a termékenység istenének, a ki a férfit a nővel egyesíti, s a földművelőkre eme oly becses tulajdonságot az által érzéktették meg, hogy a Hermes oszlopra otromba módon jelképet tettek, hanem ennek durvasága az akkori vallásos időkben senkit sem botránkoztatott meg és semmire sem emlékeztette másra, mint a teremtmények szent misztériumára. Fejet is tettek rá s karok helyett kiugrásokat, hogy koszorukat helyezhessenek reájok. Eme kezdetleges hermák négyszögű pillér alakjában a földművelő és pelasg népeknél mindig nagy tiszteletben állottak, nevezetesen Arkádiában, hol PAUSANIAS olyanokat nagy számban talált és Attikában, hol a Peisistratidák hasonlókat hagytak az összes utakon emelni, azok-

kal jelölték az utakat, ellátván e szobrokat erkölcsös mondásokkal.

Ilyen hermák elpusztítása a peloponnesosi háboru idejében szentségtörésnek tekintetett és ALKIBIADESZ száműzetését vonta maga után.

A régi istenszobrok, agalmata, hasonló alakúak voltak s a herma szó eme eredeti szobrok általános jelzőjévé vált. PAUSANIAS az achai Tharaiban mintegy 30 kőoszlopot látott, melyeket az istenek szobrai gyanánt tiszteltek s megjegyzi, eredetileg az összes görög népek isteneiket hasonló módon ábrázolták.

A régi kor gyermekei jámborsága az isteneket azáltal vélte tisztelni, ha képeinek gondját viseli; felöltöztette, kicsinosította, mint ez manapság is szokás a katolikus népeknél.

Amily méretekben fejlődött az ipar, a készített tárgyakból a legelsőt és legjobbbat, fegyvereket, szöveteket, edényeket, miként a föld első terinékeit, ajánlották fel.

Hogy az istenek szobrait azokkal a tulajdonságokkal ruházhassák fel, melyek lényeges ismertető jeleiket képezik, kénytelenek voltak némi emberi alakkal ellátni; a négyszögletes pillérből tagokkal bíró és később rendes szobor lett. Így ment át a kezdetleges fetiszizmus az idolatriába, a képimádásba. A vallásos eszmék eme különös kifejezése, oly művészetet hozott létre, melyben Görögországot sohasem érjük utól, t. i. a szobrászatot. — Később egy új vallás szenvedélyes támadásainak lett kitéve, hanem a törekvés, vallási eszméket plasztikus formában ábrázolnunk, oly mélyen áthatja fajunk szellemét, hogy a polytheismus bukása után azonnal újból feléledt, dacára a semita hagyományoknak, melyeket a nemzeti vallás megsemmisített és a vallásos művészet csak jó későn szünhetett meg a germán nép családoknál, hol a hajlam elvont spekulációkhoz az alak és szépség iránt való érzéken győzedelmeskedik.

Nagyon megkönnyítette eme fokozatos fejlődést a jelképes alakoktól az utánzóig ama tény, hogy a legtöbb isteni szobor fából készült.

Nem került nagy szellemi megerőltetésbe eme faoszlopokhoz fejet vagy idomtalanul képzett karokat hozzá erősíteni, amiket később, mint bábokat felöltöztettek. A görögöknek nem volt szükség Egyiptom utmutatására, hiszen ez most is megtörténik minden műveletlen vad népnél.

A púnok és Kisázsia népeinek befolyása legalább az iparra már kevésbé elvitatható. HOMEROS szövegekről, edényekről tesz említést, melyek Sidonból valók, hanem azért egyes munkákat úgy ír le, miként azokat a görögök készítik.

A fémek feldolgozásának, különösen a szép fegyverek gyártásának gyorsan ki kellett fejlődnie ilyen hadakozó és veseszülett műérzékkel bíró népnél.

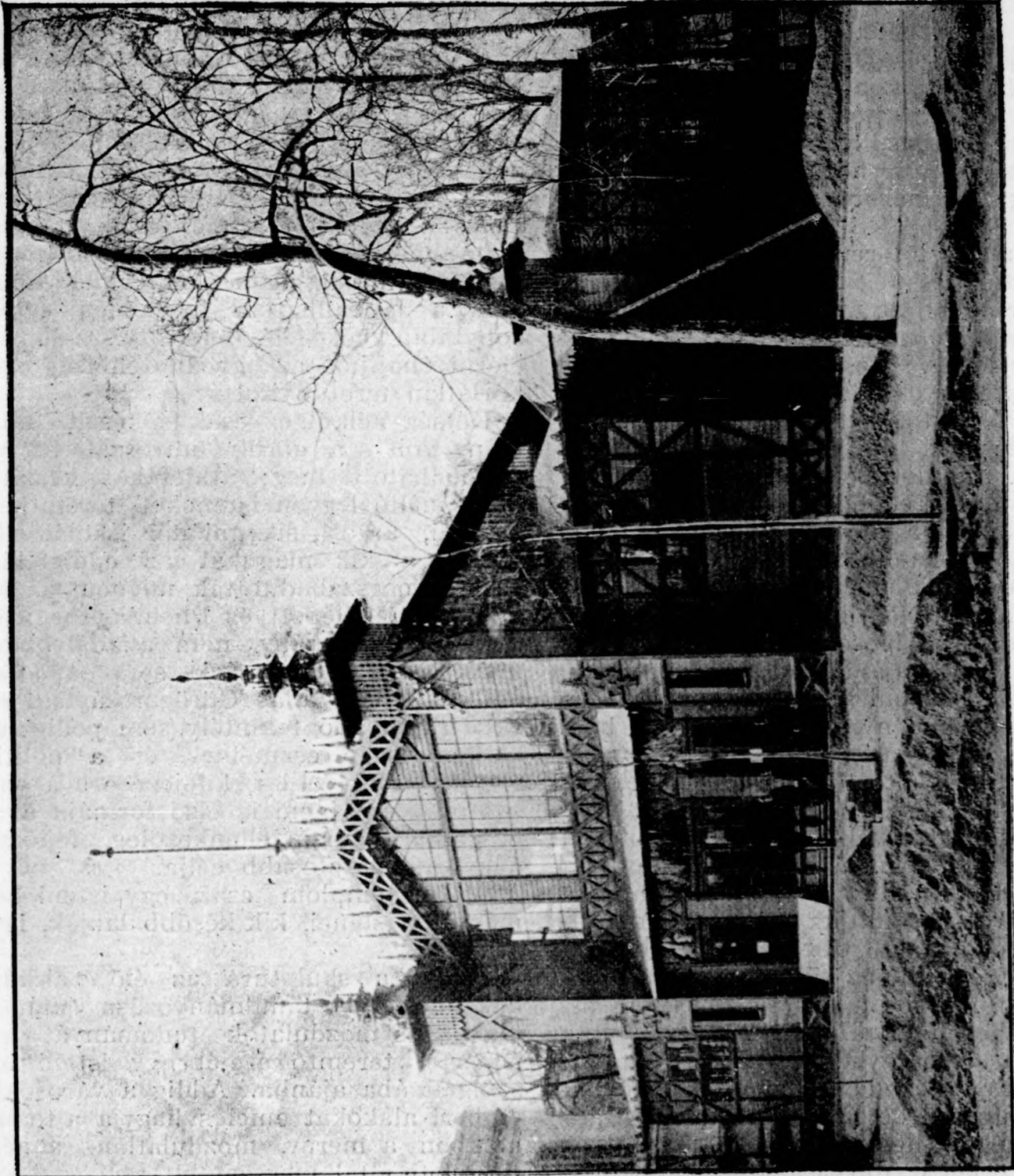
Ami a hőskor templomait illeti, nehéz azokat HOMEROS leírása után elképzelni, csak gyanítani lehet, hogy az istenek lakásai nem sokat különböztek a vezérekétől, mivel mindkettőre ugyanazon kifejezéseket használták (domoi, naos, megaron). — A különbség az egyházi és profán építkezés között annál kevésbé lép fel markansan, mivel az istenek saját lakhelyeiken kívül mindig az emberek lakásainak bensejében lakoztak, ahol nekik oltárokat s valószínűleg szobrokat emeltek. Így Athene, ha a phaiakok szigetét elhagyja, Erechtheus házába megy. A királyok, akik csak első polgárai voltak eme kezdetleges államoknak, házaikban áldozatokat mutattak be, melyek nyilvános lakomákkal voltak egybekötve. Minden ház előudvarán Zeus Herkeios oltára állott; a kapu Hermesnek, a tűzhely Hestiának volt szentelve.

A görögök régi építkezéseiből még meglevő nyomok elégtelenek HOMEROS rövid leírásának kiegészítésére.

A kyklops és pelasg emlékek között nincsenek templom romok, hanem falak és erődítvények oly sajátos szerkezettel, melyek mentek minden idegen befolyástól s melyeknek szétrombolhatatlan erőssége az idő vasfogával dacolnak. Szabad hinnünk, hogy abban az időben, mikor elpusztíthatlan kőerősségeket emeltek a község kincseinek, vagy szükség esetén tengeri rablók vagy ellenséges törzsek betörésekor a népség védelmére, a polgárok, népek vezérei és magok az istenek lakhelyei fából épültek, amit igazolni látszik az is, hogy semmiféle nyomuk sem maradt fenn. Mindamellett eme lakások többé kevésbé diszitve s bent érclapokkal bevonva voltak, mint azt ALKINOOS lakásának leírásából kitünik.

A skulpturának csak egy maradványa van ez időből, t. i. a mykenaei kapu két oroszlánja.

A fa vagy fémszobrok, melyek valószínűleg nagyobb számmal voltak, nem kerülhették ki az elpusztulást.

VEGYÉSZETI PAVILLON.

A hőskor építészeti emlékeinek egy másik faja, melyből maradványok vannak, az u. n. kincsházak, melyek minden valószínűség szerint fegyverek és értékes tárgyak befogadására szolgáltak.

Legjobb állapotban maradt fenn ATREUS kincsháza Mykenaeen. Ez egy földalatti kör alakú építmény, melynek rétegei mindig küljebb ugranak, míg végre egyetlen kővel befedetnek. Egy, a sziklába vájt helyiség összefüggésben van eme főboltozattal; a bejárat a helyiségbe fedetlen és az ajtó, mely hozzá vezet, két óriási kőlappal van eltakarva.

Minyas kincsháza Orchomenosban még nagyobb méretű volt, mint a mykenaei.

A kör alakú főterem elpusztult, hanem a bejáratú ajtó még meg van, az architektúrát, körülbelül 5 m. hosszú és 1 m. vastag, egyetlen kődarabból áll.

Ha figyelembe vesszük, hogy e földalatti építmények siremlékek voltak, akkor úgy foghatjuk fel azokat, mint Görögország egyházi építkezéseinek legrégebb emlékeit. A halottak tisztelete egészen a polytheismus eredetéig nyulik vissza és a heroák, azaz a hősök nyughelyei mint templomok tiszteltettek.

A templomok mellett voltak kincsházak, valószínűleg hasonló szerkezettel, melyekben a tripósok, vázák s a templomnak adott ajándékok elhelyeztettek.

A dórok beözönlése Peloponnesosba és sok más körülmény megakasztotta a hőskor civilizációjának fejlődését s bizonyos mértékig megváltoztatta a görög társadalom jellemét.

Azonban tulbecsüljük eme átalakulások fontosságát, hogyha a trójai és a perzsa háborúk közötti időt a középkor hosszú éjszakájával hasonlítjuk össze. A rabszolgaság behozatala Görögország egy részébe megengedi az ilyen összehasonlítást, mint PLINIUS mondja: «servitium invenere Lacedaemonii»; hanem ez volt a dór hódításnak egyedüli, valóban szerencsétlen következménye, a civilizáció hanyatlott ugyan, de nem szűnt meg. A dór törzs, mely Thessalia hegyei között az eredeti görögök durvaságát megtartotta, kétségbevonhatatlanul közreműködött, hogy Görögország jellemét és szellemét az ázsiai befolyásoktól megóvjá.

A dórok neve a művészet két legszigorubb alakjához van kötve: a dor stílushoz a zenében és az építészetben.

Semmi sem segítette jobban elő a mű-

vészet fejlődését, mint az általánossá váló szokás, Olympia győztes athletáinak szobrot emelni. A természet tanulmányozása lett a szobrászok első és elkerülhetetlen dolga. A szükség, hogy a test alakjait, a helyzeteket, mozdulatokat, melyek a különböző tornászati gyakorlatokat jellemzik, ábrázolhassák, sok kísérletet teremtett a görög művészetben, melyek Egyiptom és Ázsia egyházi művészetében ismeretlenek voltak. A helyett, hogy folytonosan csak merev állású típusokat hoztak volna létre, megkísérelték a szobrászok az emberi szépség különböző jellegzetességeit visszaadni. Az életet, eme változatos, anyagi, felfoghatatlan csodát, mely csak az isteni teremtményekhez tartozik, kellett nekik ércben és kőben megörökíteniök a mindig ismét megújuló küzdelem, a lankadhatlan iparkodás egy bizonytalan cél felé, mely visszalép, ha elérni óhajtjuk, az egyedi tehetség előtt korlátlan teret nyitott.

Kétség nélkül ez csak előkészítő tanulmány volt s a görög művészet itt nem állapodhatott meg; athletákat készített, hogy méltó legyen isteneket teremthetni. Aiginai, argosi, sikyoni dór iskolák virágoztak, a kik magukat az eddigi bilincsektől megszabadították, mignem az attikai iskola fellépett és Pheidias megjelent. Semmi hagyomány nem akadályozta a művészetet, a theokrácia sem hátráltatta fejlődését. A vallás Görögországban nem volt irányt adó tekintély, sem pedig békó, hanem a nép eszméinek és a politikai életnek ideális kifejezése s a vallásos művészet nem is első formája a művészetnek, hanem ellenkezőleg, fejlődésének legmagasztosabb célja.

A dór templom csak egy isteni cella, márvány istenei, kik később lakják, isteni athleták.

Midőn a skulptúra az élő valóságok lelkiismeretes tanulmányozása után az alakok és mozdulatok tudományát megismerte, teremtő erejét egy isteni ideál szolgálataiba ajánlja. Addig a városokban emberi alakokat emel s hagyja a templomokban a merev, mozdulatlan, a népek tisztelete által megszentelt régi szobrokat tovább is uralkodni.

A szükségszerűség, eme régi istenszobrokat kijavítani, anélkül, hogy megsemmisítenék, utána képezni vagy megújítani, ha szükséges volt, azt a gondolatot érlelte meg, hogy a drága szövettel borított testet fából, a fejét, lábat, kezét márványból

vagy elefántcsontból hozzá kapcsolták, később a szövetet drága ércel pótolták. Így fejlődött ki az elefántcsont-szobrászat, mely nem sokára a tökély magas fokára jutott, melyről azonban csak a régiek iratai szerint lehet beszélni, mivel sajnálatunkra semmi nyomuk sem maradt fenn.

A plasztikának eme sajátos faja, mely a templom sok színű architektúrájával teljesen összhangzott, úgy látszik, csak az isteneknek volt fentartva; mind a mellett voltak más szobrok is ércből, márványból, sőt égetett agyagból is, melyek mint áldozati ajándékok a triposokkal, fegyverzetekkel, edényekkel, ládákkal s egyéb értékes adományokkal egyetemben a templom bensejében felállítottak.

Égetett földből vagy kőből való domborművek diszitették a tympanont és a metopákat.

Nehéz fogalmat alkotnunk a templomokat diszitő festményekről, mivel a festészetnek csak egyik ágából, a vázafestészetből maradtak ránk emlékek. A számtalan görög váza, melyek fenn maradtak, általában nagyon csinos alaku, hanem a festmények a legrégebbekben nagyon durvák.

Az ázsiai görögök meghódítása után az európaiak lettek a perzsák támadásainak kitéve; szerencsére jól el voltak a harcra készülve. Ez azonban egészséges politikai életet ébresztett és a szabad városok férfainak önérzetét emelte.

Az utolsó kényurak egymásután buktak el, midőn a népek nagykorúak lettek. Mielőtt lefűntek, megkísérelték a történelem elnézését azáltal kiérdemelni, hogy szentélyeket, emlékeket emeltek s a nép tevékenységét a politikáról a művészetre és költészetre akarták terelni, hanem a költészet és a művészet ezzel nem értett egyet.

THEOGNIS, ALKAIOS, KALISTRATOS költeményeket szerzettek a zsarnokság ellen. Az Alkmaionidák költségükön templomot emeltek Delphiben s az isten jutalmul megszerte nekik a lakedaemonok szövetségé, hogy a zsarnokokat kiűzhessék Athénből.

Visszaszerzett szabadsága felett örülve, oly erélyt és tevékenységet fejtett ki Athen, mely megszerezte neki a perzsa háboruban Görögország felett az elsőséget és nemsokára még fontosabb dologban, t. i. a művészet és tudomány terén is.

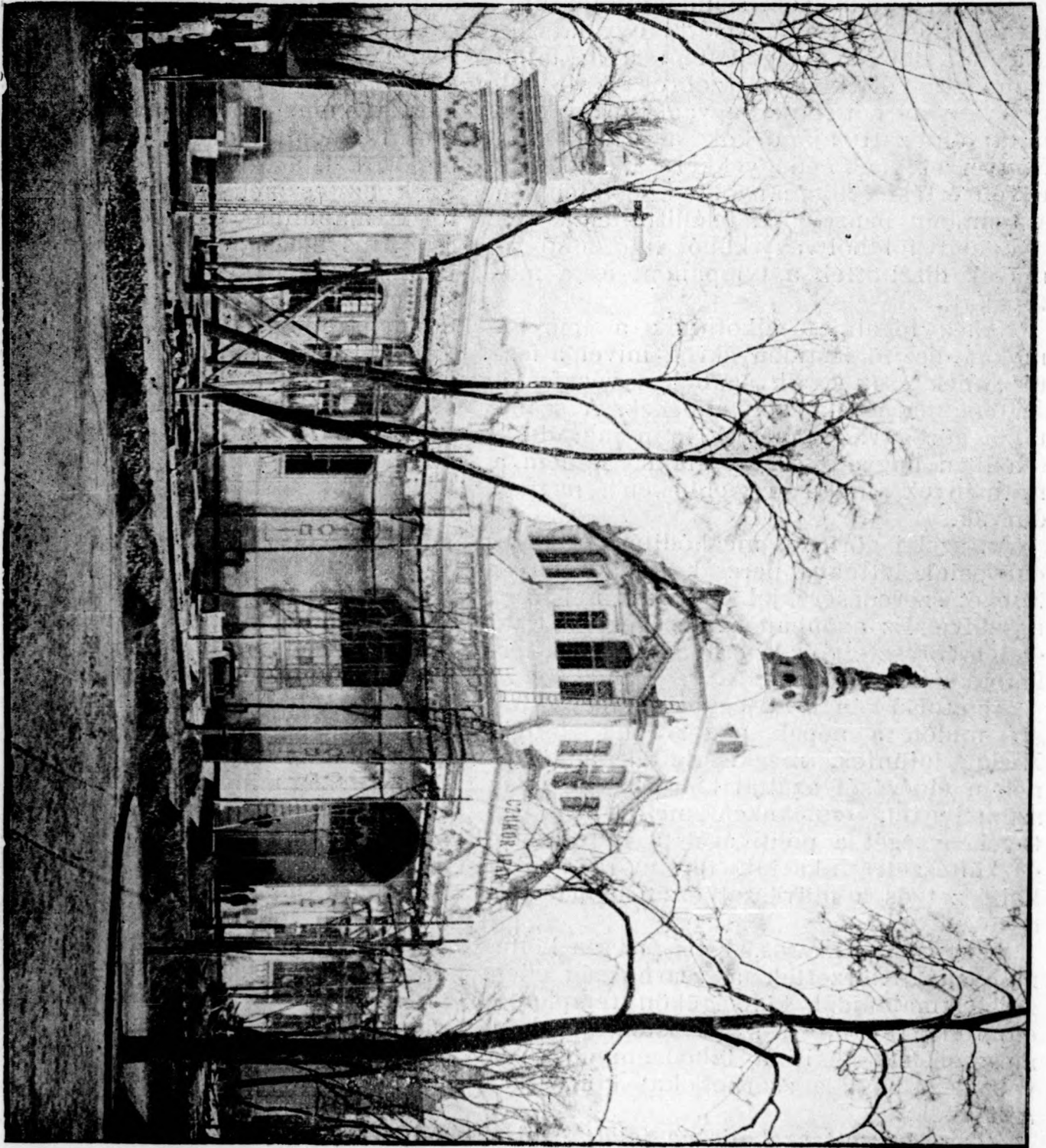
Azonnal szemünkbe ötlük, hogy eme kor a történelemben a legforrongóbb volt.

Más népeknél a tudomány és a művészet üvegházi növények, melyek csak csendes és nyugodt atmoszférában tenyészhetnek, jobban mondva, élősdű növények, melyek védő törzsre kapaszkodnak; Görögországban azonban a tudomány és a művészet a hazai sziklákon viharok, férfiak harcai és a szabadság erőteljes küzdelmei között tovább nőnek. Az emberiség műveltség, fénypontján Athen dicsőségteljes köztársasága tündöklök, mely képes volt jobban fölfogni és alkalmazni bármely más görög városnál a hellenismus társadalmi moráljának két alapeszméjét, t. i. a szabadságot és egyenlőséget. Ezek az eszmék, melyek SZOLON törvényein alapultak és melyek KLEISTHENÉS és ARISTEIDES ujitásai által fejlődtek, PERIKLES demagogiája alatt oly fejlettségre jutottak, melyek a mostani ujitók minden reményeit felülmulják. A modern Európa nagy államai műveltségükre, mire oly büszkék, a kis köztársaságnak köszönhetik, mely a világ térképén elenyésző pont. A legműveltebb nemzetek nagy megtiszteltetésnek vehetik, ha Athénnel hasonlítják össze.

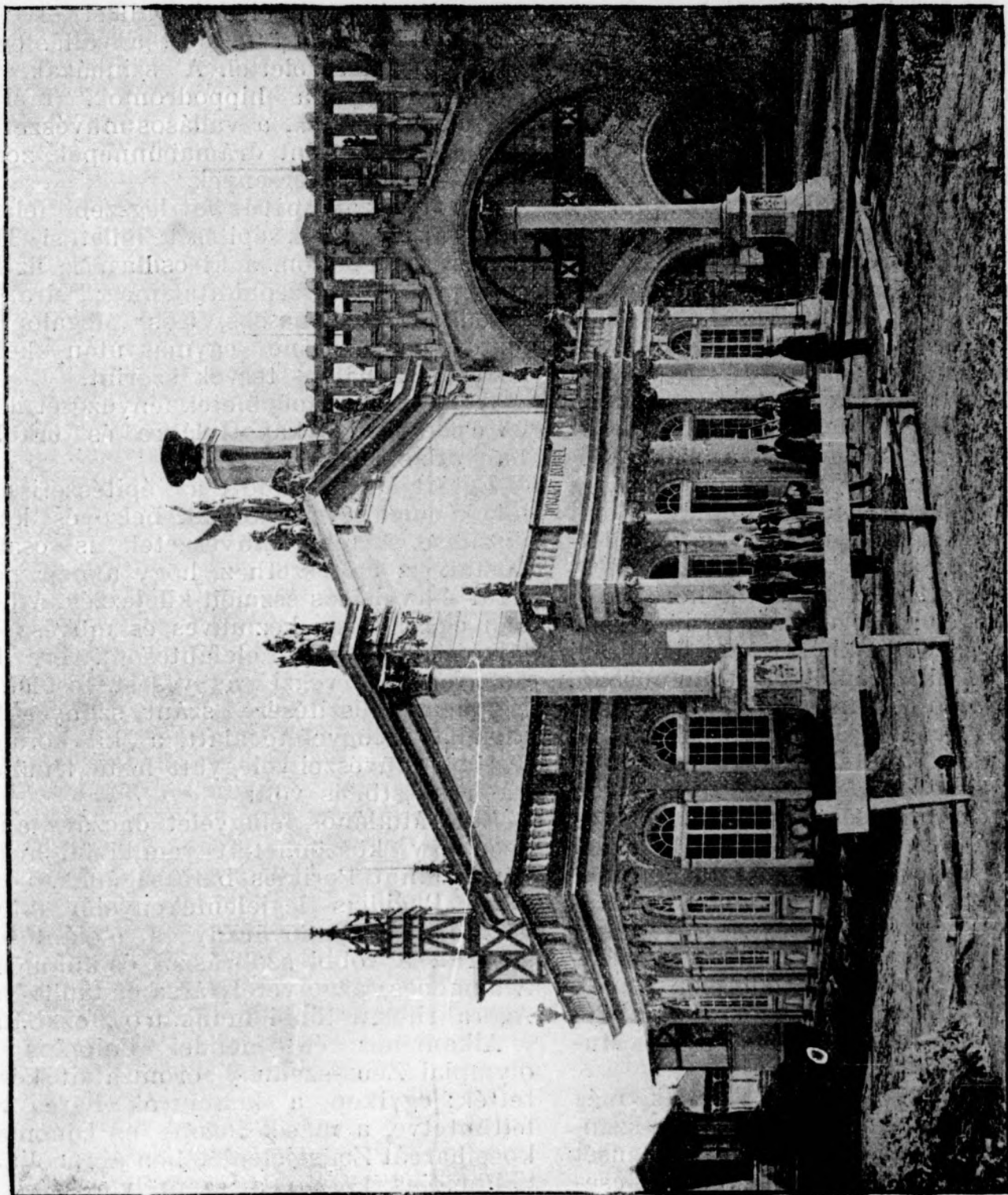
Ama fontos szerep, a mit az atheneiek mindkét perzsa háboruban betöltöttek, biztosította részökre Görögország felett a hegemoniát. A szövetséges görögök segítségét eleintén a háboru folytatására fordították, mely nekik a szabadságot biztosította; később Athen megerősítésére s a barbárok által elpusztított régi szentélyek helyreállítására. Oket oly nagy veszélyből kiszabadító istenek iránt hálával eltelve, Görögország mindenütt templomokat emelt és megsokszorozta a nemzeti játékokat, melyre minden művészet hivatalos volt, hogy kifejtse a nép erkölcsi életének politikai és vallásos symbolumait. Különösen Athen telt meg épületekkel, melynek gazdagsága élénken elűtött a magánépületek egyszerűségétől.

Midőn KIMON hazahozta THESEUS hamvait, a hősnek, kinek a nép a demokracia behozatalát tulajdonította, szentélyt emelt a város közepén. Később IKTINOS és KALLIKRATES a perzsák által feldult szentély helyén építették a nagyszerű Parthenont, az Akropolis ama szent sziklájának csucsán, melynek aljában MNESIKLES a Propylaeákat, e nagyszerű csarnokokat emelte.

E pillanatban éri el a dór építészet legnagyobb tökéletességét, a nélkül, hogy jellemző tulajdonságából, a tiszteletet keltő

CUKORIPAR PAVILLONJA.

NOBEL-FÉLE DYNAMITGYÁR PAVILLONJA.

méltóságból valamit veszítene, elegancia tekintetében sokat nyer az oszlopok arányai által, melyek karcsubbak és merészebbek, mint a kezdetleges dór stílusban, a minőre példákat Korynthus, Sikyon és Sicilia nyújt.

THESEUS szentélye, Görögország legjobb karban fennmaradt műemlékeinek egyike hasonlít az aiginai szentélyhez, mely ugyanazon időben épülhetett; hat oszlopos, mint a legtöbb görög szentély, míg a Parthenon homlokzatában nyolc oszlop van.

A jóniai oszlopelrendezés, mely a Propylaeáknál nagyon szerencsésen van egyesítve a dórral, található Niké apterosz kis szentélyében és az Erechtheionban, mely Erechtheus régi szentélyének helyén áll s Athene Poliasnak, Poseidonnak és Pandrososnak volt szentelve.

Az Erechtheion szabálytalan és nagyon eredeti fekvését megmagyarázzák a régi műemlékek s ereklyék tisztelete, melyek az athéni vallás kezdetétől valók, mint a szent olajfa, a sós forrás, a szikla Poseidon szigonyának jelével; továbbá a talaj egyenetlensége, melyre épült, oldalt az oszlopcsarnokok melyek a főépülethez csatlakoznak s a melyek párkányát oszlopok helyett a chariatidák hordják.

Attikában és Görögország többi részén keletkezett szentélyekhez lehet számitani Nemesis dórstilű szentélyét Rhamnuszban, Athenéét Sunion előhegyén és az eleusisi szentélyt és propylaeákat.

Az eleusisi főszentély állott egy nagy szent helyiségből (megaron), mely a miszteriumok ünneplésére volt szánva, s melyet Xenokles beboltozott, a ki ezen épületeket Korobos és Metagenesszel együtt Iktinos, a Parthenon építőmesterének vezetése alatt építette. Ugyancsak Iktinos készítette Apollon Epikurios szentélyét Phigaliában, melyekből szép romok maradtak fenn, a fries egyes darabjai, mint a legtöbb műemlék, a British Museumban találhatók.

Más híres szentélyeket is emeltek még Peloponnesosban, mint Athene Alea szentélyét Tegeában, Héraét Argosban, Zeusét Nemeában; sajnos, hogy csak igen csekély maradvány, többiekből még annyi sem található.

SKOPAS által épített Tegeai szentélyben a korinthusi oszlopelrendezés a dórral és a jóniaival egyesült. Vitruvius szerint a korinthusi oszlopfőt Kallimachos találta fel, midőn akantusz-bokiba helyezett

kosarat pillantott meg. Mielőtt a korinthusi oszlopelrendezés, mint a szentélyek fő oszlopelrendezése, alkalmaztatott volna csak igen alárendelt részeken jelentkezett s midőn önállóan kezdték használni, kezdetben akkor is csak kisebb polgári épületeknél történt, mint Lysikrates síremlékénél Athénben. Egyébiránt a különbség sohasem volt éles a vallási és polgári építészet között, mert a vallás egyesült a politikai élettel. A színházak, Perikles odeonja, a hippodromok, melyek e korban épültek, a vallásos művészethez csatlakoztak, mint drámai ünnepek, zene-, birok- és kocsiversenyek.

A politikai építészet legszebb feladatát, egész városok építését, miletosi Hipodamos és Meton, a ki csillagász, fizikus és egyuttal építész, oldották meg; Peiraieus, Rhodos, Halikarnassos, Kos, Megalopolis, Mantinea, Messene egymás után keletkeztek, szabályos tervek szerint.

A mi a magánépületek fényűzését illeti, ez csak később kapott lábra és erkölcsi hanyatlás jele.

Egyidejűleg fejlődött az építészeti emlékek emelésével azoknak belső és külső diszitése. A többi művészetek is csatlakoztak az építészethez, hogy a nép politikai és vallásos eszméit kifejezzék. Athénben egész sereg kézműves és művész foglalkozik márvány, elefántcsont, érc feldolgozással s végzi a vésést, festést, a Parthenon diszitésére szánt szönyegeket Pheidias felügyelete alatt, a ki korának legtöbb művészei velegyütt festő, fémöntő, szobrász stb. is volt.

Eme általános felügyelet daczára, a mit épen úgy köszönhetett rendkívüli hírnevének, mint Perikles barátságának, bevégezte Pheidias legjelentékenyebb művét is, t. i. az istennő arany és elefántcsont szobrát. A többi szobrászok és különösen Alkamenes, az ő vetélytársa és tanítványa Agorakritos, a többi munkán osztozkodtak.

Alkamenes és mendei Paionios az olympiai Zeus-szentély oromzatait készítették; egyiken a kentaurok harca van feltüntetve, a másik Pelops és Oinomaos kocsiharcát Zeus jelenlétében ábrázolja.

Pheidias készíti a szentély részére az elefántcsont- és aranszobrot, melyet megjelenésekor a görögök bámulatukban a világ csodájának és a szobrászat remekének tartottak. Dacára annak, hogy nagy művei s még a teljes harmoniában levő részletekre fordított gond idejének nagy részét vették igénybe, Pheidias mégis

nagymennyiségű szobrot készített; többek között Plataia részére a hadakozó Athéne elefántcsont szobrát, egy másik szobrát Athénének, melyet *szép*-nek neveztek, Lemnos szigetének; s Athéne Promachos nagy bronz szobrát, vagy a védő Athéneét, melyet a hajósok már messziről láttak a Propylaeák és Parthenon között.

A távlattan kitűnő ismeretén kívül, ami ilyen kolosszális szobroknál nélkülözhetlen, különösen a vallásos érzelmek fenkölt nemessége volt az, ami a szemtanuk egyhangú véleménye szerint Pheidias műveit jellemezte.

Quintilianus (XII., 10., 9.) mondja, hogy az ő olymposi Zeussza a népek vallásos érzületét nemesítette. E dicséret elegendő a rendkívüli hírnév igazolására, mely nevét műveinek megsemmisülése után is a művészet legnagyobb korszakának jelzőjévé tette.

A sikyoni és argosi iskolák, melyek az attikai előtt keletkeztek, ugyanekkor érték el tetőpontjukat; azonban míg Pheidias leginkább isteneket készített, addig Polykletos inkább érc athléta-szobrokban tünt ki, habár Hera kolosszális szobrának ő volt híres készítője. Az ő «doryphoros»-sza, azaz lándzsatartója kánon lett, vagyis az emberi test legszebb arányainak szabálya és típusa.

PLINIUS szerint ő volt feltalálója ama elvnek, mely a görög szobroknak oly nagy elevenséget nyújt, tudniillik, hogy a testet főképp egyik lábon pihentette. Pheidiaszal és Polykleitoszsal éri el a szobrászat tetőpontját, miként a dráma Sophoklesszel, a melyen túl további haladás nincs, mert a művészet tere nem határtalan, mint a tudományé. Mindamellett a művészetnek, mint minden élőnek, mozognia kell. Azért történik meg gyakran, hogy a művészek mindig elégedetlenek lévén műveikkel, mint Kallimachos, mindig javítgatnak s ez által elromlanak, vagy pedig — mint Demokritos — a részletekben elvesznek, mert utánozni akarják a természetet.

Mások, kik belátják, hogy a tökéletest nem lehet felülmulni, de a kik erősebbeknek érzik magukat, mintsem az elődök utánzása által kielégítettnek, a művészet új ösvényére lépnek. Skopas és Praxiteles, miként Euripides, a kivel összehasonlíthatók, különösen a lelkiállapotok hű kifejezésére törekednek.

A Niobe-csoportozat, melyet eldöntetlenül ezek egyikének tulajdonítanak, pél-

dányképe eme törekvésnek, mely az izgalmas lelkiállapotok kifejezésére irányul.

Igy szálltak le az Olympos nyugodt magasságáról az élet mozgalmas körébe. Aphrodite, Eros, Dionysos, az új iskola kedvenc tárgyainak ábrázolásában a szigorú méltóság helyét ad az érzékibb szép vonásoknak. Hasonló átalakulást találunk Polykleitos iskolájában. Lysippos az által akar nagyobb kecsességet elérni, hogy az egyes tagokat megnyújtja s a fej arányait kisebbiti; s az athéni szépség általános típusait a részletek pontos kidolgozásával, egyéni ábrázolásával helyettesíti.

A sikyoni Lysistratos, Lysippos testvére által feltalált gipszmodellirozás is közreműködött a szobrászatnak mindinkább a portrait-szobrászattá való fejlődésében.

* * *

Ugylátszik, hogy a festészet nem volt oly nagy fontosságú a görögöknél, mint a szobrászat, legalább az egyházi művészetben nem.

Az istenek fő típusait valószínűleg a szobrászok alkották meg, a festők ezeket használták. Nehéz oly művészet fejlődéséről fogalmat alkotni, melyről adataink hiányoznak. A régieknek a művészetekről irt műveiből nem maradt semmi, azért csak összehasonlítás útján lehet megkísérteni az egyes iskolák és nagy mesterek jellegzetes vonásainak halvány képét adni.

Az ünnepelt nevek közül elsőnek tűnik fel thasosi Polygnotos. — Pausanias leírja az ő festményét, melynek egyik része Troja bevételeit ábrázolja. Habár leírásból nem alkothatjuk meg valamely műemlék fogalmát, azért mégis kitűnik Pausanias leírásából, hogy a festmény egyes alakok sorozatából állott, egyetlen síkon és egyforma alapon, fries módjára építészeti viszonyok szerint kiképezve.

A mi jellegző vonásait illeti, csak azon korból való másfajta műemlékekkel való összehasonlításból ítélni lehet meg, mint a vak, a ki a színek leírása szerint a skarlátvöröset trombitával hasonlítja össze.

Habár a rajz az antik festészetben mindig nagyobb és nagyobb szerepet játszik, mint a szín, azért ez mégis nagy haladást tett a perspektívával együtt egy Agatharchos és Apollodoros kezében. Első megteremtette a színházi díszfestést, az utóbbi a színek tompítását, Zeuxis pedig tovább fejlesztette a színház tudomá-

nyát. A görögök illuzióra törekedtek és ezt a színek igazságával érték el.

Ha a görög festészetből csak egyes művek címeit s egyes tulajdonságait is merjük; egészen másképen áll a dolog a festészet egyik mellékágával, tudniillik az edényfestészetel.

Az írók soha sem tesznek említést róla s ez a hallgatás bizonyítja annak csekély fontosságát, a hogy a görögök e munkák felől vélekedtek.

Igy nem is tudnók az ezzel foglalkozó hírnélküli művészek nevét, ha ők maguk az edényre fel nem irták volna. A görögök házi eszközei gyakran a csinos és izlés remekművei voltak. Könnyen felismerhetjük rajtuk a különböző korok és iskolák jellemző tulajdonságait; a rajz majd kemény és rendszeres, majd egyszerű és merész, sokszor részleteiben is finoman kidolgozva, gyakrabban csinos, kecses és könnyed.

Kevésen az alakok több színűek, azonban legtöbbször sötét alapon világos alakok vannak, míg a legelső idők edényein az alakok feketék s az alap világos. — Az ábrázolt dolgok legnagyobb része Dionysos mythosára vonatkozik, mivel ő volt az áldozatok istene s egyuttal a feltámadás és halhatatlanság jelképe; általában az edények mindenütt előfordulnak a sírokban. — A nagy mennyiségük és anyaguk csekély értéke mutatja, hogy a művészet általánosságban el volt terjedve a görögöknél, de nem úgy a fényűzés; a régi görög csodálkoznék, ha a dúsgazdag lakásokat műkincsek nélkül látná, holott az izlés-telen fényűzés a kunyhók belsejébe is behatol.

Hasonló észrevételt tehetünk a mozaikról, melyekből nagy változatosságot találunk apró és nagy műgonddal kivitt kompozíciókban.

Átalánosságban itt is felismerhető Praxiteles és az új attikai iskola hatása.

Ha a pénzeket, melyek korát biztosan tudjuk, megvizsgáljuk, igazolva látjuk, hogy a művészet főágának fejlődése a mellékágakéit is fellendíti.

Eltekintve szépségüktől, az egyes görög városok pénzeinek típusai nagy tudományos értékkel bírnak, részint változatosságuk, részint történelmi vonatkozásuk miatt, vagy azért, mivel helyi hagyományokat örökítenek meg.

Ez is mutatja, mennyire össze volt a görögöknél a vallás, művészet és politika növe, a legkisebb értékű pénz is minden görögöt hazájára, nemzeti hagyományaira és védő isteneire emlékeztette.

Semmi sem pótolhatja ugyan eme kor műkincseit, mégis halvány fogalmat nyujtanak a szétmállott romok és a későbbi századok utánzatai.

Az eszme, mely a polytheismus erkölcsét, a szabádságban a rendet fejezi ki, melyet Görögország politikai története magyaráz, a művészetben azon egyszerű magasztosságban, nyugodt nagyságban, csodálatra méltó kecsességben tükröződik vissza, mely a szép legjellegzetesebb tulajdonsága.

Itt világlik ki a művészetnek magas erkölcsi volta; megnyitja az embernek az utat az ideális világhoz, a csillagok tiszta tereihez. Sohasem volt az ember nagyobb, mint Görögországban, soha sem volt oly mély érzése az emberi méltóságról, mert szemei előtt folyton a szépségnek isteni fata morganaja lebegett, mely a művészetet Apotheosisá tette, és a mely a szellemet a tisztább és világosabb régiókba fölemelte a csendes Olympus isteneihez.

(Iv.)

KIÁLLITÁSI ÉPÜLETEK.

A kiállítási épületeket ismertető cikksorozat folytatását a «M. Ált. Kőszénbánya R.-T.» pavillonjával kezdjük, de nem ezért, mintha valami nagyon meg lennénk e két mumiasírbolt és a melléjük állított világító tornyok szépsége által hatva, hanem ellenkezőleg, s ennek köszönheti eme diszes pavillon, hogy bírálatunkban néki adjuk az elsőseget. — SZVOBODA GYULA

tervező építész vagy 3—4 évezredet ugrott át midőn a két mastabához a két fatornyot állította. Mi összefüggésben van a kőszénbánya az egyiptomi építkezéssel, méginkább a siremlékekkel? hiszen akkor nem ismerték a kőszént!

Ha pedig mindenáron egyiptomi stílust akart a tervező használni, az ellen nincs kifogásunk, de annyit megtehetett volna,

hogy a motivumokat helyesen használja s nem keveri össze évezredek építkezési eszméit. Vagy nem tűnt fel nagyon is bizarr dolognak a két különálló masztabához egy-egy fatornyot építeni? De ezek a tornyok is csak úgy sirnak egy kis jobb izlésért. Szerencsétlen gondolat volt még az a nélkül is kicsiny épületcsoportot két önálló s teljesen független rész gyanánt kiképezni. A két torony között az összefüggést mindössze a cimíratot tartalmazó vasháló képezi. — A használt motivumok: az egyiptomi oszlopfők, ajtó kiképzés nincsenek öntudatosan használva, mert különben nem csinálta volna a tervező azt, hogy az ajtófélt kiképzzi, míg a szemöldököt sans-géne elhagyja. Kár volt erre az épületre költeni azt a 6000 forintot, amibe a 160 m² terület beépítése került.

Bátran versenyezhet előbbivel izléstelenség dolgában az u. n. Tenger csodái című pavillon. — GERSTER KÁLMÁN építész alighanem azt akarta jelképezni az épület tetejére fektetett szörnyeteggel, hogy az fogja a kiállítás jóvedelmét elnyelni? mindenki megbámulja ezt az «izléses» pavillont s csudálkozik, hogyan tehetett ilyen szörnyeteget az épületre a tervező.

A mi a kiadásokat illeti, a pavillon 15.000 forintba került; beépített terület 300 m², szilárd alap, a faváz-szerkezet kifalazva, palafedés.

Urikány-Zsilvölgy kőszénbánya r.-t. is produkált egy épületmonstrumot, mely nem válik a kiállítás előnyére. Mire való volt az egész épülettömböt feketére mázolni?

Az épület 100 m² területen van emelve 3000 forint költséggel. Alap szilárd, felszerkezet vas, bádogtető.

Ezek után kellemesebb hatást gyakorol a szemlélőre a vegyeszeti csarnok, habár elrendezésén, különösen főhomlokzatának tagozásán meglátszik, hogy régi motivumok alapján indult a tervezője.

Valami különös szép dolgot nem várunk hivatalos s utolsó percben készült épületektől, annyit azonban igen, hogy szemérségtől hibái ne legyenek. Eme szempontból ítélve nem bíráljuk részletesebben e csarnokot, mert tervezője sem akart véle fel-tűnt létre hozni. Szerkezete faváz, deszkaburkolattal, tervezte a kiállítás műszaki osztálya s 17.500 frt költséggel felépítette Brunner Ferenc.

Jól esik szemünknek a zöldfák közé bujtatott Törley-pavillon.

RAY REZSŐ csinos dolgot teremtett; s eltalálta ama könnyed formát, a mit egy pezsgős pavillontól megkívánunk, a mi azonban pl. a Littke pavillonjánál már hiányzik.

A fehér épület vörösre festett, fa-verandával a tetőzeten, nagyon csinosan hat a zöld lombok között, melyeket a véletlen meghagyott.

Karikás magyar csárdája egy igazi magyar csárda típusát tünteti fel, nagyon kedvezően elhelyezve zöld lombok közé. Azonban a nyitott kocsiszin jellegével bíró fedett helyiség nem mondható sikerültnek.

Institut Pasteur egy antik szentély utánzata akar lenni, nem mondható szerencsés alkotásnak; oszlopai aránytalannok, elől a vakablakok rosszul veszik ki magukat, az oldalt levő ablakok pedig el vannak hibázva már a niveau differentia miatt is. Tervezte FELLNER S. Területe 60 m², költség 1000 frt. Pilota alap, faváz vakolva, aszfalt péplemez.

Nobel dinamit-gyár pavillonja összehátában nem kedvezőtlen, de ha jobban szemügyre vesszük, zavarja a jó hatást a két önálló s minden összefüggés nélkül az épület elé állított oszlop. A főhomlokzat kiképzését véve tekintetbe, sértőleg hat a roppant szegényesen hagyott oldal illetve hátsó homlokzat.

A bejárat fölötti erkélynek nincs logikai értelme, sem szükség nincs rá, mert nem lehet hozzá jutni! Üres disz, értelem nélkül. Szó fér a homlokzaton alkalmazott festményhez is, mely a dinamit pusztító hatását érzékíti.

Tervezte MARMOREK OTTO, épült 230 m² területen 8000 frt. költséggel. Tömör alap, a faváz fal vakolva, aszfalt péplemez fedéssel.

Buchwald pavillonja csak vasból és üvegből van, jól hat átlátszó tisztaságával. Csak az a kár, hogy a veranda feletti része a törzsnek nincs szebben kiképezve, t. i. a mi a koronázó párkány vastagságát, s főleg annak kiugrását illeti. A körülfutó veranda nagyon könnyű s csinos.

Építette maga a kiállító, SEBESTYÉN ARTHUR tervei szerint 120 m² területen 4000 frt költséggel. Tömör alap, vas-szerkezet, bádog fedés.

A cukor-pavillonon is van ropant sok fölösleges dolog, de ez nem volna nagy baj, ha nem sértené szemünket. Így pl. a bejárat s ablakok feletti párkányvezeték a négyszög egy részéből, a mi másképp oldandó meg.

E fölött a koronázó párkány körívben meg van törve, de még ez sem volt elég a tervezőnek, mert kupolán is csinált ezek felé még egy tympanont.

Nem sikerült szerencsésen megoldani

a bejáratot, sem a kupola ablakait, a kupolát tartó párkány nagyon gyenge. Egy szóval csak a laikust elégíti ki e csarnok, de a ki csak keveset meg van áldva jó érzékkel, észreveszi a hibákat e csarnokon, melyet különben QUITTNER ZSIGMOND tervezett.

Félépítette Neuschlosz K. és fia cég 1760 m² területen 35,000 frt költséggel.

Cölöp-alap, faváz deszkázva és vakolva, kettős aszfalt péplemez-fedéssel.

PÁLYAZATOK.

NYÁRI SZINKÖR tervezés Hódmezővásárhelyen. Hódmezővásárhely város közönsége 22.500 frt költséggel oly nyári szinkört óhajt építeni az ottani «Népkertben», melynek nézőtere táncteremmé legyen átalakítható. E szinkör terveinek elkészítésére a városi hatóság október 30-iki határidővel pályázati hirdetményt irt ki. A közelebbi adatok a polgármesteri hivatalnál tudhatók meg.

PÁLYAZAT SZINHÁZ TERVEZÉSÉRE KIEW VÁROSÁBAN. Kiew városa nemzetközi pályázatot hirdet egy létesítendő színház terveinek elkészítésére. — Pályadíjak: 2000, 1500, 1000, 700 és 300 rubel. A színház 1500 ülőhelyre tervezendő és költségeinek 450.000 rubelt nem szabad meghaladnia. Benyújtási határidő 1896. december 15. A helyzetrajz és egyéb a tervezéshez szükséges adatok Kiew város tanácsától vagy pedig a szentpétervári mérnök- és építész-egylettől szerezhetőek meg.

AZ UJPESTI IZR. HITKÖZSÉG képviselő-

testülete egy egyemeletes paplak és imaház tervezésére és felépítésére nyilvános pályázatot hirdet. A pályázatra vonatkozó feltételek és adatok, u. m. telekhelyzetrajza és az épület leírása a hitk. irodájában (Ujpesten, József- és Benicky-utca sarok), d. e. 9—12-ig, d. u. 2—5-ig megszereshetők. A pályázati határidő f. évi augusztus 31-ére tüzetett ki; később érkező folyamodványok figyelembe nem vétetnek. A tervek és hozzátartozó költségvetések jeligés levélkével ellátva a meghatározott ideig küldendőek be. A kivitelre legalkalmasabb pályamű 800 koronával díjaztatni fog;*) a többi tervek nem díjaztatnak. Az elfogadott tervezetnek építész köteles (Brrr!) az összes szükséges részletterveket további díjazás nélkül elkészíteni és a hitközség rendelkezésére bocsátani.

*) Ki által? és kinek a bírálata alapján? Jó volna már az ilyen erőszakoskodásnak véget vetni, tisztelt M. M. és É. E.

A szerk.

VEGYESEK.

A RANOLDER-INTÉZET KIBŐVÍTÉSÉT tervezi a Vendel-utca felé eső szárnyépülettel. Ez új szárnyépület elemi iskola és kisdudóvó részére lenne berendezendő. Az építési költségek 80.000 frttal vannak előirányozva.

AZ ESZTERGOMI FŐSZÉKESEGYHÁZ külsejét, melyet az idők vihara már alaposan megrongált, VASZARY KOLOS hercegprimás az

esztergomi főkáptalannal egyetemben renováltatni fogja. A renoválás 100.000 frtba fog kerülni. Az állványok fölállítása sok pénzbe kerül. A bazilika külsejének a renoválást már SIMOR JÁNOS hercegprimás is tervbe vette, de váratlan halála meghiusította a nagy munka keresztülvitelét. A renoválásra már igen nagy szükség van, a főszékesegyház külseje repedezett és nagyon is kopottas.